

pogled na osamdesete

(galerija collegium artisticum, sarajevo, mart 1985.)

sava stepanov

Krajem protekle decenije i početkom sedamdesetih u likovnoj umetnosti se dešavaju značajne promene. Slikari mlade generacije u naletu obnavljaju slikarstvo, čineći to svom žestinom svoje mladosti, sopstvene imaginacije i jednim posve novim pikturalnim senzibilitetom. U tim, sada je već sasvim jasno, prelomnim momentima, bilo je mnogo iznenađenja. Posle ikonoklastičnih sedamdesetih, »mladi i novi« udaraju tamo gde se ponajmanje moglo očekivati – vratili su se radu u materijalu, vratili su se slici i slikarskoj akciji, ponovo prisvojili tradicionalizam slike. U okrilju takvog formalnog povratka javlja se dominirajuća ideja vraćanja; rada se nomadski stav umetnika koji, ne obzirući se na stilske odrednice, hodi kroz heterogeni lavirint likovnog kazivanja, afirmišući pri tom osobeni senzibilitet eklekticizma, do tada prokaženog i preziranog. Eklekticizam i određeni manirizam za mnoge pisce o umetnosti su određena mesta nove umetničke klime, primerene aktuelnom trenutku sveta i umetnosti. Istorija umetnosti odjednom postaje izuzetno bogat majdan iz kojeg se crpe ideje za aktuelni trenutak. Posle sloma avangardističkih težnji vezanih za ideju progressa, na sceni je postmodernizam. »Modernost više ne postoji: sve je aktuelno. I sve je retro« – često je citirana rečenica Žana Boddriera, koja u izložbenim salonima i velikim zbirštima likovnih umetnosti našeg vremena dobija permanentnu potvrdu.

Sarajevska izložba »Pogled na osamdesete«, čiji je autor Zoran Markuš, likovni kritičar iz Beograda, još jedna je u nizu jugoslovenskih manifestacija »umetnosti osamdesete«. Preko 170 eksponata 79 autora čini postavku kojom se prezentuje situacija oko najaktuelnijih zbivanja u jugoslovenskoj likovnoj umetnosti.

»Dok je istorijska avangarda verovala u pogres, spremna da se bezrezervno stavi u službu dubokih društvenih preobražaja, tendencije u osamdesetom odbacuju ideju razvoja i utopiju progressa i vode nas putevima regresije«, glasi jedna rečenica u tekstu kataloga ove izložbe, koja se može prepoznati kao okosnica konceptijskog opredeljenja.

Uvodeći u izložbu, Zoran Markuš ističe grupu autora čije prisustvo naziva »prizivom istorije«, ali čija ostvarenja danas bivaju ponovo aktuelizirana. Konjović, Murtić, Filo Filipović, Petar Mazev, Andrej Jemec, ovde su zbog činjenice da su kosekventnim i kontinuiranim razvojem sopstvenih slikarskih doslednosti, *ekspresionizmom* sačuvali dostojanstveno, slike i tokom ikonoklastičkih sedamdesetih. Istovremeno, kritika je danas uveliko spremna da preispita svoje stavove prema ovim autorima, pre svega zbog sopstvene nemoći da u prethodnom periodu baš na njihovim slikama naslutiti ono što je već danas aktuelnost. Na žalost, u postavci nema slika Gabriela Stupice, Janeza Bernika i Zlatka Price (na koje je selektor izložbe računao), a kojim bi se kompletirao utisak blizak današnjem neekspresionističkom senzibilitetu, toliko imanentan aktuelnom trenutku.

Lako se Markuševa teza o višegodišnjoj kosekvencijalnosti kao određenom kvalitetu može primeniti i na konstruktivistička opredeljenja Miodraga B. Protića, Miroslava Šuteja, Dugonjića i Perčinića, njihovi eksponati nemaju ubedljiv »priključak« sa trendom nove i prevladavajućim (neo)ekspresionističkim tendencijama.

Postavkom dominira novoslikarski trend. U našoj likovnoj situaciji ovaj fenomen se formalno »ozvaničio« krajem 1981. godine, kada, u okviru 13. salona mladih u Zagrebu, Zvonko Marković postavlja zasebnu izložbenu sekciju naslovljenu kao »Nova slika«. Ta izložba otvorena je svega četiri dana posle Olivine »Italijanske transavangarde« u zagrebačkom Muzeju savremene umjetnosti, što isključuje nekakvu misionarsku ulogu Olivinog izložbe-

nog projekta, bar u tom početnom inicijativnom pokretu »nove slike«. Dalji tok događaja (spisi, izložbe, retrospektive) razotkriva sled razvoja »umetnosti osamdesetih« – sam Maković piše da je proces nastojanja »nove slike« pratio još od 1977, retrospektive Sadera i Kulmera ukazuju na ostvarenja iz 1978, a na izložbi »Umetnost osamdesetih« u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu 1983. najstariji su eksponati Novosadana Lasi Kerekeša datirani 1976. godine. . . Pomenuta grupa autora čini jezgro Markuševe izložbene prezentacije ove slikarske aktuelnosti. Sederova ekspresivnost je »materijalizovana« u fakturi slike, formiranoj u debelim naslagama boje; Kulmerov izraz poseduje veherentnost uklopljenu u određene »anahronističke« tendencije ka manirizmu; »Kerekešovo slikarstvo zadržava svežinu i intenzivnost kolorističkog ekspresionizma, podsticanog infantilnim crtežom. Ovoj četvorici treba priključiti još i Andraša Salamuna. Poput Kerekeša (a uz još nekolicinu autora sa ove izložbe, kao što su Nuša i Srečo Dragan, Šušnik Hadžifežović i dr.) i ovaj autor se praktički vraća posle iskustva »konceptualizma«. Njegove slike velikih formata, rađene širokim potezima, egzistiraju između apstraktnog ekspresionizma i figuracije, hotimično usmerene trgom najranijih slika.

Među autentičnim pokretačima novoslikarskog opredeljenja, od učesnika sarajevske izložbe treba pomenuti još Metku Kraovec, koja u slici izmiruje iskustva istorije umetnosti od antike do Pikasa skoro naivnom crtačko-pikturalnom igrom. Interesantno je da se Zoran Markuš svojom koncepcijom odrekao čitavog niza imena iz »prve linije«, pogotovu iz zagrebačkog kruga (Nina Ivančić, Anja Šević, Breda Zvezdana Fio, Dušan Minovski, Nela Barišić). Ove učesnike Makovićeve »inicijativne« izložbe u Sarajevu »zamenjuju« mladi poslenici novog slikarskog trenda – Zlatan Vrkljan slikarstvom veoma bliskim »transavangardnim« tendencijama, Ružica Dešković skoro dekorativnom »preradom« motiva, te Dalibor Jelavić slikama fantastičnih prizora sa autentičnim pikturalnim pristupom.

Beogradska situacija je prezentovana delima četvoru autora »Alter imaga« (Lušić, Alavanja, Nikolić, Prodanović), kod kojih se individualna rešenja »uklapaju« u zaseban projekat ambijentalnog dejstva. Sčeničnost »nove slike« Markuš je nastojao da obrazloži i ambijentom De Stil Markovića, koji je izostao iz postavke ne odzavavši se pozivu selektora. Uz Krašovčevu i Salamuna, aktuelnosti slovenačke novoslikarske atmosfere zastupa još Tugo Šušnik slikama intenzivnog, »sočnog« i prigušenog kolorita, što predstavlja određenu novinu u njegovim nastojanjima, te trojica mladih (Klaudij Tutta, Boris Zaplatil i Andrej Trobentar), čija je slikarska leksika potpuno zasnovana na principima aktuelnog senzibiliteta.

Uz Radoslava Tadića koji je, dolazeći iz analitičkog slikarstva, u »novu sliku« uneo određeni red, bosanskohercegovački slikari insistiraju na ekspresionističkim izlživima (Čerimagić), infantilnom crtežu (Kajinić), skoro dekorativnoj funkciji slike (Hadžifežović), dok je slikarstvo dvoje mladih vojvođanskih autora, Milice Mrđe i Milenka Prvačkog, zasnovano na snazi likovnih elemenata kao primarnih značajki slike, funkcionalno sintetisanih sa robustnom ornamentalnošću (Mrđa) ili sa motivima sasvim subjektivno shvaćenih pejzažnih predodžbi (Prvački).

Atmosfera nove slike i umetnosti osamdesetih veoma bliska je i jedna grupacija slikara koji su, hodeći kontinuitetom sopstvenih nastojanja, dospeli do rezultata bliskih jednoj opštijoj atmosferi (Lesiak, Nives Kavurić – Kurtović, Keser, Džafa, Logar, Bučan, Mitričevski).

Interesantnost koncepcije »Pogleda na osamdesete« je i u pokušaju Markuševog sagledavanja sudbine novofiguracijskog slikarstva. Iako se često želelo da se u aktuelnom trenutku prenebregne ova-

kav koncept (mnogima se čini da se danas stilovi i trendovi prebrzo smenjuju), figuracija je uporno dokazivala svoju vitalnost. Razvijajući se određenim pravcima logičnog i kontinuiteta, novofigurativno slikarstvo je dospelo do rezultata koji se mogu bezrezervno prihvatiti kao izraz ovovremenskog senzibiliteta, kao iskaz u intenzivnom dijalogu sa svetom i vremenom u kojem je ostvaren. Od oblika citata i reinterpretacije, jednako imanentnih i »novoj slici« i »novoj figuraciji« (Berber, Gordana Jocić, Dušan Otašević), potom insistiranja na tradicionalnim vrednostima slike kao konceptnoj osnovi (Lalić, Obralić, Mujezinović), što se može prepoznati kao anahronizam blizak opštoj ideji »povratka i regresije«, pa sve do iskoraka iz iluzije o prostoru u stvarni prostor, što se javlja kod većeg broja autora – figuracija pruža dokaze o svojoj produženoj egzistenciji. Čini se da je baš taj momenat interesovanja za prostornu komponentu dela približio novofiguracijsko slikarstvo (čiji su koreni u vremenu koje je prethodilo umetnosti osamdesetih) aktuelnim tendencijama. Začetnik takvog koncepta svakako je Dragan Mojović, koji je još svojevremeno iluziju ponuđenu radikalno-realističkom slikom potencirao objektima i ambijentom stvarne prostornosti. Na ovoj izložbi nove priloge takvoj koncepciji nude Jovan Rakidžić sintezom skulptoralnog, ambijentalnog i crtačkog izdelka. Tanas Lulovski prostornim materijalizovanjem osnovne pikturalne ideje, Živko Đak i Biljana Janković tautološkim produbljivanjem odnosa prema sopstvenim tematsko-motivskim interesovanjima, a Aleksandar Cvetković od slike čini objekat koji autohtono egzistira u galerijskom prostoru.

Ova i ovakva ostvarenja izuzetno korespondiraju sa instalacijama umetnika koji organski pripadaju »umetnosti osamdesetih« i u čijim delima pikturalni karakter dominira nad svim ostalim (skulpturalnim, prostornim, ambijentalnim) karakteristikama umetničkog dela. Bukvićeve kalderovski shvaćene skulpture intenzivno su kolorisane; Nusret Pašić instalira ambijentalnu sliku punog plastičkog dejstva; papirne crtež-skulpture Sadka Hadžihanovića ilustruju prolaznost kao osobenu karakteristiku celokupne »umetnosti osamdesetih«, dok Gligor Stefanov i Pavle Pejović formiraju karakteristikama slike kao osnovne ideje i razloge za umetničku akciju. Uočavanje bliskosti novih prostornih interesovanja kod slikara iz nove figuracije i instalacija autora mlade generacije daje postavci »Pogleda na osamdesete« izuzetan karakter, a celokupnoj tezi određuje utisak autentično sagledanih kretanja u jugoslovenskoj likovnoj umetnosti.

Uključivši i video u sadržaj izložbe, selektor kao da je zaključio inventar relevantnih ikonografskih fenomena današnjeg likovnog trenutka. Tejpovima autora iz »stare garde« (Ivekovića, Martinis, Nuša i Srečo Dragan), te video sekvencama najmladih (iz grupe »Zvono« Bukvić, Hadžihanović, Hadžifežović, Bulajićeva i Venko Cvetkov), izražena je dijaloška veza na relaciji video-slikarstvo, čime je još jednom istaknut prioritet pikturalnog karaktera u sistemu aktuelnih likovnih zbivanja u nas.

Izložba »Pogled na osamdesete« u sarajevskom Collegium artisticumu, selektora Zorana Markuš, izuzetno je koherentna celina. Dosledan u svojoj konceptijskoj tezi, Markuš je uspeo da oformi jedan uvid u brojne specifičnosti koje egzistiraju u »umetnosti osamdesetih«. Uspešnost ove postavke svakako je sadržana i u stavu selektora koji, ne zadržavajući poziciju zaštitnika i »navijača« nego objektivnog hroničara (sa subjektivnim opredeljenjima), obrazlaže specifičnosti jedne situacije. Zbog svega toga, ovakva postavka predstavlja pravi doprinos sagledavanju aktuelnosti, ali i značajan podatak namenjen budućoj istoriji savremene likovne umetnosti u nas.